

приједлог није толико посвећен да расправи шта је та »пископија« колико шта она није.

Она сигурно није »архиепископија данра нахије Остро Брдо у кадилуку Петруш« и није преостатак некадашње архиепископије – патријаршије која је последице Смедерева (1459) као архиепископија подвргнута Охридској архиепископији, што тврди Радмила Тричковић.

Бранислав Ђурђев

Мула-Мустафа Башескија, ЛЕТОПИС. »Веселин Маслеша« Библиотека »Културно наслеђе«, Сарајево, 1987.

Летопис Мула Мустафе Башескије о догађајима у Сарајеву и Босни од 1746. до 1804. године присутан је у нашој културној јавности, тако рећи, од његовог постанка; прво у рукописном облику на турском језику, као ауторов аманет будућим читаоцима, а потом у различитим издањима појединих целина на српскохрватском језику, све до овог последњег допуњеног фолклорном грађом у редакцији Мехмеда Мујезиновића. У дугом времену постојања летопис је био поуздан извор вести за проучавање материјалне и духовне културе, градњи и обнављању појединих објеката, развоја заната и мануфактуре, трговине и угостиљства, бројних катастрофа, кужних пошести, политичких и јавних скандала, али, на срећу, и вести о лепим странама живота, забавама, на теферичима, еснафским скуповима, »сијелима« и »сохбет-халвама« на којима су читане књиге, рецитовани хвалоспеви, причане приче, певане песме и игране игре. За историчара културе, и за историчара књижевности посебно, драгоцене су вести о библиотекама, примерцима ретких источњачких књига, о преписима различитих *дивана* и *речника*, о калиграфима знаљцима многих писарских формула, али исто тако и знаљцима оријенталних језика и књижевне технике на тим језицима.

Упућеност на Башескију као поуздан извор утицала је да аутор и његово дело добију прави значај тек у новије доба и да постану предметом свестранијег интересовања. У досадашњим радовима Башескија је, углавном, кориштен и вреднован као писац историографске грађе, док је тек библиографски нотиран као аутор песничких састава на турском и српскохрватском језику под песничким именом Шевкија. Ти његови песнички састави, скупа са фолклорном грађом, записаним народним причама, народним анегдотама и пар кратких народних песама, знатан су део његовог корпуса који иде под насловом *Летописа*, чиме се и овим текстовима и летописној материји неправедно одриче књижевни карактер.

И поред скромног образовања Башескија је добро познавао жанрове и облике у османској књижевности, јер своје песме назива »газелом«, »илахијом«, »хвалоспевом«, »спевом«, »хронограмом«, а прозне текстове »хићајама« н »анегдотама«. Стога се не сме занемарити ни његов термин *Збирка (Меџмуа)* којим је назвао своје разноврсне белешке и саставе, јер њиме уоквирује сав материјал од летописне грађе и пописа мртвих до стихованих и прозних састава, оригиналних или из народне традиције. Тим термином, затим, иако је хроничарске грађе у збирци највише, аутор није хтео себи да оспори атрибут »философа«, »песника« или »књижевника«, што је очигледно и из његових казивања о себи, истина скромним формулацијама, као једном од неколицине оновремених учењака Сарајева или као песнику стихова о куги, о Мехмед-Бушатлији, те различитих хронограма и епитафа. Сам Башескија је своје писање схватао као *књижевни чин*, књижевни у оновременом понмању тог термина као писане речи или сликовитог и поучног казивања. Нарочито је то видљиво из белешке у којој своју збирку намењује будућим читаоцима да би се изложеним материјалом *забавили и окористили*, што је, у ствари, понављање захтева старих поетика да писци »забављајући поучавају«. Тај моменат се мора имати у виду кад се говори о природи фактографске грађе у летопису коју он сам оправдава потребом да се код потомка чува успомена на ранија времена, па у вези с тим формулше чувену и толико пута понављану мисао: »Што је записано остаје, а што се памти ишчезне«.

Ново издање Башескијине збирке је нарочито занимљиво за књижевне историчаре. Са 98 кратких прича, »хићаја«, 45 описаних и протумачених снова, пар кратких народних песама и народних назива биља Башескија се указује као занимљив и особен претходник Вука Караџића у прикупљању народног блага и опису народних обичаја и веровања. Његове »хићаје« су одреда кратке, што их одаје као забавно и поучно штиво прикладно за казивање на »сијелима« и »сохбет-халвама«. На ту њихову функцију упућује и позиција приповедача који се различитим модалитетима обраћа слушаоцима настојећи да им што очигледније приближи предмет о коме приповеда, као што је, нпр. овај почетак: »Један беспослењак... дошао у неку касабу, рецимо, Чајниче или Таслицу«. Из истих разлога, најчешћи је јунак ових прича Бошњак, шерет и превагант, који лукавством или хињеним незнањем тријумфује над свим супарницима, па и оним у Стамболу.

Башескија је ценио приповедача, па је међу умрлим увек истицао њихову особину да су знали лепо да причају разне згоде и шале. И сам је настојао да zgodним поређењима и духовитим обртима зачини воје белешке и даје сажете коментаре (за неку глупост суграђана, нпр. каже »да би се и деве смијале«). Башескија је, вероватно и сам, као повремено учитељ у верској школи, причао деци неке од записаних »хићаја«, да би им кроз забаву поједностављено понудио поуку. За ту намену су нарочито

биле погодне басне, али је и садржаје осталих »хићаја« настојао да подреди том утилитарном циљу. Није редак случај да се казивач обраћа слушаоцима на крају приче напоменом »па ти сад види то«, »па ти реци што ћеш рећи«, или је завршава народном пословицом, што такође сведочи о његовом смислу да даје ефектне поенте. Ипак, књижевни историчар мора бити на опрезу кад говори о овим текстовима као правим народним, јер се у неким употребљавају учени термини неприкладни употребљеној свести необразованих слушалаца. Тако у једној »хићаји« приповедач назива фабулативне целине »алегоријама«, напомињући да је само појединцима могуће докучити њихов смисао. Очигледно да су овакве »хићаје« имале другу намену и другачије слушаоце. Са њима се Башескија приближио источњачким мистичарима под чијим је утицајем и снове тумачио као знаке чију одгонетку треба тражити у стварним догађајима.

Кад се ово има у виду, оида и природа Башескијине летописне грађе поприма нешто другачији карактер. Сви који су се бавили његовим *Лјетописом* запажају да он догађаје не бележи хроничарски »хладно« и »сухопарно«, мада нико поближе не објашњава тај његов поступак. Све појединости из чаршијског живота, из дневних догађаја и тзв. »црне хронике« он не оставља на нивоу хроничарске *констатације*, него им даје печат општег тумачећи их, попут снова, као симболе будућих догађаја, по правилу невоља чије је наговештаје препознавао у необичним природним појавама. За историчара су ирелевантни Башескијини ирационални доживљаји небеског црвенила, мистичних »кудрет-топова« или неких фантазмагоричних снова, док су за књижевног историчара битни као вид стилског уобличења субјективног доживљаја света. Башескија, очевидац и хроничар различитих трагичних догађаја и појава, постаје тим поступком њиховим *кртничарем* и *тумачем*, коме је једнако важно да издвојеним појединостима и колоритном сликом сугестивно изрази атмосферу неспокојства и неизвесности колико и хуманистичку поруку да је »историја учитељица живота«.

Башескија јесте »хроничар живота«, али је и његов својеврсни »сликар«, инспиративан и за модерне писце и уметнике. Пошто природа кратких хроничарских белешки не допушта дескрипцију, Башескија је избором карактеристичних појединости и њиховим довођењем у први план поступком »део за целину«, пластично дочаравао мозаичку целину визуелних и акустичних слика сарајевске чаршије. Као на некој имагинарној траци, пред читаоцем оживљава мноштво лица ухваћених у безброј поза, покрета, боја ношњи и особина. Ритам живог живота дочаравају његова запажања о халакању дечурлије за уличним особењацима, свађи и игри, песми и кукњави, а праве спектакле изазивају белешке – слике о доласку каравана дева или обичних животиња које се показују за новац, о боравку пеливана или свеченим дочецима нових намесника, пуних помпе и топовских салви. Насупрот бучној слици дневног живота,

Башескија с посебном пажњом послушкује гласове и звуке ноћи: »угодни, готово девојачки глас« мујезииа који »стамболским начином« разгаљује околину, ехо севдалинки или песама певаних »на сеоски начин« уз пратњу наја, тамбуре или саза.

Све те белешке, мноштво запажених и ухваћених ситних појединости, сведоче колико је Башескија имао изоштрена чула да осети живот око себе и да све те упијене утиску преточи у субјективан доживљај за који је најчешће умео да нађе прикладан, сажет и сликовит израз.

Бранко Летић

Ристо Бесаровић, ИЗ КУЛТУРНЕ ПРОШЛОСТИ БОСНЕ И ХЕРЦЕГОВИНЕ (1878-1918), Сарајево, »Веселин Маслеша«. 1987. с. 259.

У реномираној и у ширим размјерама респектираној библиотеци »Културног наслеђа« сарајевска издавачка кућа »Веселин Маслеша« објавила је књигу Ристе Бесаровића, дугогодишњег истраживача босанско-херцеговачке историје аустроугарског периода – посебно оних њених сегмената који се односе на културни живот овог поднебља. Овај зборник од укупно 11 радова обухвата приближно исти круг тема (библиотекарство, музички и ликовни живот, облици позоришне умјетности...) које је исти аутор истраживао у истом временском дијапазону и прије петнаестак година елаборирао у књизи »Из културног живота Сарајева под аустроугарском управом«. Ако је тада, с правом, оцјењивао да ти прилози, с обзиром на то да третирају вишезначне појавне облике културне стварности Сарајева, превазилазе оквире једног града и представљају допринос упознавању културне прошлости босанскохерцеговачког простора читавог једног периода на прелазу XIX у XV стољеће, онда се то, са још више разлога, може рећи након појаве ове књиге.

Аутор је и овим текстовима потврдно интересовање за различите садржаје културне прошлости у Босни и Херцеговини, односно облике културног живота у већим градовима, да се не каже центрима одређених регија (Тузле, Бање Луке, Мостара и, наравно, Сарајева). Тематски, то значи да ће читалац наићи на штиво које се дотиче писане ријечи (о штампани, појединим листовима, издавачкој дјелатности, књижарама, библиотекама, читаоницама), напорима чињеним на плану организирања књижевника у Босни и Херцеговини, почетним корацима у стварању »прве мреже« јавних библиотека у Сарајеву, активности специфичне сценске умјетности, какво је луткарско позориште, или на први поглед неким мање значајним, да се не каже ефемерним појавама какве су биле: акција за подизање споменика Сими Милутиновићу у Сарајеву, или политичкој позадини одликовања фра Грге Мартића.